

La veu adequada, el ritme adequat

Visat núm. 15

(abril 2013)

per Michael Eade

Aquest any, s'observa un augment sobtat pel que fa a la publicació de llibres catalans a l'anglès. Michael Eade n'ha parlat amb Peter Bush i junts han reflexionat sobre les competències en la traducció literària.

Que els llibres en llengua catalana no es tradueixen a l'anglès és un vell clixé, i com molts dels clixés, fou en bona part veritat. Durant els anys vuitanta i noranta tan sols un petit nombre de novel·les catalanes es van publicar comercialment traduïdes a l'anglès. Des del 2005 l'escenari ha canviat; Albert Sánchez Piñol, Jordi Coca, Quim Monzó, Maria Barbal i Teresa Solana són només alguns dels autors que s'han traduït durant els darrers anys. I ara, el 2013, es publiquen una dotzena de traduccions a l'anglès entre les quals es compten obres contemporànies, com ara *Contes russos* de Francesc Serés o *La caçadora de cossos* de Najat El Hachmi, i clàssics de la literatura del segle XX, com ho són *Incerta glòria* de Joan Sales, *El quadern gris* de Josep Pla i *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda.

Peter Bush, resident a Barcelona i traductor de les cinc obres abans esmentades, em va explicar com es va produir aquesta irrupció de la literatura catalana en anglès: «Té a veure amb la preeminència política actual de Catalunya, així com també amb l'Institut Ramon Llull i la seva presència a la Fira del Llibre de Londres i de Frankfurt, sobretot quan Catalunya en fou el país convidat el 2007. L'Institut també ha convidat editorials de llengua anglesa a Catalunya i, per descomptat, ofereix subvencions per a la traducció».

Peter Bush ha traduït de l'espanyol a l'anglès durant gairebé trenta anys. Qui fou director del Centre Britànic de Traducció Literària a la Universitat d'East Anglia, se'l coneix especialment per haver traduït una dotzena de llibres de Juan Goytisolo. Recentment, ha estat treballant més amb el català i ha decidit no acceptar, ara per ara, encàrrecs editorials en espanyol. Aquest any es publiquen deu llibres traduïts per ell, gairebé tots del català. «La gent em pregunta com m'ho faig per traduir deu llibres en un any. La resposta és que no ho faig. En algunes de les traduccions, com la d'*El quadern gris*, hi he estat treballant durant dos anys i mig.»

El març de 2013 va aparèixer la seva nova versió de *La plaça del Diamant* de Rodoreda. Es tracta de la tercera traducció a l'anglès després de la d'Eda O'Shiel, publicada per Diana Athill a André Deutsch el 1967, i la de David Rosenthal del 1980. «Hi ha la percepció que la literatura traduïda és difícil, tanmateix, no hi ha raons per pensar-ho. Rodoreda és una autora molt accessible i planera. L'èxit d'un llibre depèn de les crítiques i de l'habilitat dels editors per encabir-lo a les llibreries.»

Matthew Tree va explicar que en oferir un llibre de Pedrolo a un editor londinenc el 1979, el lector havia anotat desinteressadament: «No hi ha públic per a literatures regionals, aquí». Inevitablement, el món de parla anglesa ha ignorat els llibres en català molt més que no pas aquells llibres de llengües fortes i recolzades per un Estat com l'espanyol o el francès. Bush comenta: «Quan es parla de la cultura catalana, ben pocs hi estan familiaritzats. És tot un procés de persuasió i d'encoratjar

la vanitat del món de parla anglesa perquè acceptin que la literatura catalana hauria de tenir presència allí fora». I malgrat que ell no ho esmenti, el prestigi, l'entusiasme i les propostes que se li atribueixen també han estat factors clau en aquest petit boom de la traducció.

La veu

Em preguntava si fou gaire difícil de captar la veu narradora única de la Natàlia a *La plaça del Diamant*. «La veu adequada és la clau de tota bona traducció. Em vaig preparar tot llegint diverses novel·les sobre la classe obrera dels anys trenta i també d'Alan Sillitoe, els personatges del qual parlen en un anglès no estàndard. D'altra banda, vaig llegir *Vida i destí* de Vassili Grossman per entendre l'impacte de la guerra sobre la gent corrent i, a més, em vaig servir de la meva pròpia experiència, ja que la meva mare havia viscut durant els sis anys de la Segona Guerra Mundial sense el meu pare i després no va deixar mai de parlar-ne.» Impressionat, li vaig preguntar si sempre es preparava les traduccions tan a consciència: «Quan es tracta de llibres que són realment originals, provo de llegir allò que els envolta. Els traductors són guardians essencials, sobretot quan permeten el pas de la literatura d'una cultura "minoritària" a dins del marc de la literatura universal».

Peter acaba de completar la traducció d'*El quadern gris* per a la revista *New York Review of Books*. N'havia investigat el context tan profundament com per a *La plaça del Diamant*? «No ho vaig considerar necessari. Conec una gran varietat de literatura en anglès de principi del segle XX i vaig creure que estava prou ben preparat en aquest aspecte, de manera que no vaig fer cap lectura específica per traduir Pla. Malgrat tot, no hi ha ningú que s'hi assembli, a Pla. *El quadern gris* és una de les peces autobiogràfiques més originals de la literatura europea.»

El quadern gris és tan voluminós que deu ser desmoralitzador. «Pren molt de temps perquè consta de tres-centes mil paraules, però, en termes relatius, un llibre de relats pot necessitar-ne fins i tot més, perquè, a causa dels diversos estils, la ment ha d'enfrontar-se a temes intensos. Possiblement, això suposa un desafiament intel·lectual més exigent que no pas la traducció d'un llibre més extens.»

Vaig treure a la conversa el conegut tòpic que defensa que la veritable traducció és impossible: un *traduttore* sempre serà un *traditore*. En Peter no en té res, de traïdor.

«No, jo considero que la traducció és una interpretació, així com també crec que tota lectura d'un llibre és una interpretació. Si, per exemple, llegeixo una novel·la de Charles Dickens en la meua pròpia llengua, la lectura que en faré és una reinterpretació. La traducció no és més que una altra fase, la interpretació a un altre nivell.»

»L'art de la traducció consisteix en recrear l'estil original de l'autor, la qual cosa presenta diverses dificultats. Juan Goytisolo, per exemple, llegeix una gran quantitat de literatura medieval espanyola, cosa que es veu reflectida en la seva narrativa. Crec que la base que tinc per haver llegit el mateix tipus de literatura em permet estar més ben preparat per al repte d'interpretar-lo. No obstant això, pel que fa a Pla, tot està escrit amb precisió i cura, no és tan dens estilísticament parlant i la complexitat ve donada per temes completament diferents com, per exemple, la traducció de les descripcions de paisatges o del color del mar.»

Essent un traductor literari amb dedicació exclusiva des de fa deu anys, em pregunto si li resulta més fàcil ara. «Llegeixo més críticament, buscant elements que sé que he de tenir en compte a l'hora de traduir, el registre en un diàleg, la importància d'un adjectiu. Tot aquest procés, o així ho espero, s'ha tornat molt més sensible perquè a base de repetir-lo constantment el cervell s'hi avesa.»

El ritme

Recentment, Peter ha traduït un llibre de no-ficció, *Córrer o morir*, la història del campió mundial de

trail running, el català Kilian Jornet. «Se'm va apropar un editor a Colorado. No n'havia sentit mai a parlar, del llibre, però em va semblar interessant. No és pas un món sobre el qual en sàpiga gaire, un món de córrer, esquí de muntanya, fer coses realment perilloses. Vaig acceptar l'encàrrec perquè aporta varietat a allò que estàs fent, et posa en contacte amb un altre tipus de llenguatge. Vaig haver de fer recerca sobre termes relacionats amb el món de la muntanya, però malgrat que buscar lèxic específic és important, el veritable repte és encertar el ritme del llibre. S'hi observa un estil determinat, l'autor tracta de recrear el que fa mentre corre, allò que sent el seu cos, els lligaments, els músculs de les cames.» La traducció, llavors, no és limita a captar la veu de l'autor, sinó també a captar precisament el ritme del corredor que es fa palès en la prosa.

«*La caçadora de cossos* és semblant. Najat El Hamchi descriu molt detalladament i d'una manera molt literària els moviments corporals de la dona que neteja o a la fàbrica de pizzes. La gran dificultat pel que fa a la traducció pot raure en la polisèmia extremament subtil de la prosa, però també en les descripcions físiques tan exhaustives sobre la neteja de rajoles, del que s'esdevé a les cames i als braços. Això suposa un gran repte, atès que hi ha maneres tan diferents de descriure els moviments del cos en català i en anglès; allò que aconseguixes amb l'ús dels verbs, els pronoms que has d'emprar en català per descriure el que una persona està duent a terme.»

Profundament versat en les cultures catalana i espanyola, Peter Bush és un traductor molt seriós, conscient de les responsabilitats de la seva professió. També promou amb vehemència el fet que els bons llibres es coneguin i es llegeixin i, per aquesta raó, per exemple, va canviar els noms de Quimet per Joe i de Colometa per Pidgey a *La plaça del Diamant*. Una traducció ha de resultar familiar al lector, no exòtica pel fet de ser estrangera i, en això, hi ajuda un tipus determinat de llibre:

«Com Rodoreda, Najat aporta a la literatura catalana més escenes de la classe treballadora i les relacions d'aquests mons amb els altres mons que descriuen els escriptors. En la literatura catalana es dona cabuda a un cert elitisme, en el sentit que, sovint, les novel·les eviten ser crítiques amb la societat catalana, juguen amb el llenguatge i prescindeixen d'escenes en lavabos de tren. Tanmateix, les escenes als trens són les que la gent experimenta dia a dia.»

La novel·la policíaca —l'hi suggereixo— és crítica amb la societat i se n'ha produït una expansió contemporània. «Sí, però encara es dedica molt de menyspreu a la novel·la policíaca. En els suplementes literaris l'anomenen "ficció de gènere", tal com m'he trobat traduint Teresa Solana, com si escriure en un estil postmodernista no fos un altre tipus de ficció de gènere. Al voltant de la prosa difícil s'aprecia una aura; com que és complicada i metafísica ha de ser bona.»

Traduït per Glòria Domènech